

На основі опублікованих матеріалів та архівних джерел висвітлюються актуальні питання історії України, всесвітньої історії, етнології та історіографії.

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів.

На основе опубликованных материалов и архивных источников освещаются актуальные вопросы истории Украины, всемирной истории, этнологии и историографии.

Для научных работников, преподавателей, аспирантов и студентов.

On the basis of publications and archives a number of principal issues of the history of Ukraine, world history, ethnical studies and historiography are examined.

For scientists, professors, graduate students and students.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	В.Ф. Колесник, д-р іст. наук, проф., чл.-кор. НАН України
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	Т.В. Алент'єва, д-р іст. наук, проф. (Російська Федерація); Б.М. Гончар, д-р іст. наук, проф.; Г.Д. Казьмирчук, д-р іст. наук, проф.; В.П. Капелюшний, д-р іст. наук, проф.; О.Ю. Комаренко, канд. іст. наук, доц. (відповідальний секретар); А.П. Коцур, д-р іст. наук, проф.; В.М. Литвин, академік НАН України, д-р іст. наук, проф.; В.М. Мордвінцев, д-р іст. наук, проф.; А.Г. Слюсаренко, академік АПН України, д-р іст. наук, проф.; В.В. Ставнюк, д-р іст. наук, проф.; Т.Г. Таїрова-Яковлева, д-р іст. наук, проф. (Російська Федерація); Р.В. Терпиловський, д-р іст. наук, проф.; С. Чанг, д-р філософії, проф. (США); М.Г. Щербак, д-р іст. наук, проф.; В.Т. Юнгблюд, д-р іст. наук, проф. (Російська Федерація); В.І. Яровий, д-р іст. наук, проф.
Адреса редколегії	01033, Київ-33, вул. Володимирська, 60, історичний факультет ☎ (38044) 234 10 57
Затверджено	Вченою радою історичного факультету 18.12.14 (протокол № 4)
Атестовано	Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 1-05/8 від 22.12.10
Зареєстровано	Міністерством юстиції України. Свідоцтво про державну реєстрацію № 17218-5988 Р від 10.11.10
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	01601, Київ-601, 6-р Т.Шевченка, 14, кімн. 43 ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28

ЗМІСТ

Городня Н. Стратегія національної безпеки США 2015 р.: нові акценти і пріоритети	5
Житков О. Історики про витоки земельних реформ 1917–1921 рр. в Наддніпрянській Україні.....	9
Іванисько С. До історії археологічних досліджень Софії Київської.....	14
Іваницька Л. Боротьба між виробничими колективами – творцями ЕОМ першого покоління як процес наукового та позанаукового суперництва	20
Клімук Ю. Бельгійська проблема: позиція Великої Британії (1914 р.).....	23
Купчик Я. Розвиток муніципальних підприємств в Києві (1917 – 1919 рр.).....	25
Мозохіна Є. Освітні курси полонених українців у таборі Фрайштадт (Австро-Угорщина) 1914-1918 рр.....	29
Папенко Н., Папенко Є. Британсько-німецькі відносини в 30-ті рр. ХХ ст.: історичний аспект.....	31
Парахіна М. Історичні засади консолідації та розвитку української нації: досвід, проблеми, пропозиції.....	35
Перга Т. Екологічна конвергенція: регіональна специфіка	37
Перга Ю. Еволюція діяльності Комуністичної партії Західної України на Холмщині та Підляшші в 1923-1926 рр.	42
Приймак В. Трансформація системи соціального забезпечення в східних землях Німеччини в період канцлерства Гельмута Коля (1990-1998 рр.)	44
Прищеп Т. Професійна підготовка болгар в Київському університеті Святого Володимира (друга половина ХІХ століття).....	47
Розовик О. Участь громадських організацій у переселенні єврейського населення УСРР в 1920–1930-х рр.	50
Сокирко О. "Степенный порядок малороссийских чинов" 1742 р.	52
Сорокіна О. Архівні фонди як джерела діяльності українських емігрантів ХХ століття	55
Срібняк І., Срібняк М. Мистецькі осередки полонених українців у таборі Раштатт (друга половина 1915 – 1916 рр.).....	59
Федьков О. Українська соціал-демократія на Амстердамському конгресі ІІ Інтернаціоналу (серпень 1904 р.).....	62
Михайлина Л., Півоваров С. Рецензія на монографію: Пустовалов С.Ж. Етносоціальна структура ямно-катакомбного суспільства Північного Причорномор'я – Київ, ФОП. Жовтий, 2015. – 197 с.	65

СОДЕРЖАНИЕ

Городняя Н. Стратегия национальной безопасности США 2015 г.: новые акценты и приоритеты	5
Житков А. Историки об истоках земельных реформ 1917–1921 гг. в Надднепрянской Украине	9
Иванысько С. К истории археологических исследований Софии Киевской	14
Иваницкая Л. Борьба между производственными коллективами – создателями ЭВМ первого поколения как процесс научного и внеаучного соперничества	20
Климук Ю. Бельгийская проблема: позиция Великобритании (1914 г.)	23
Купчик Я. Развитие муниципальных предприятий в Киеве (1917 – 1919 гг.)	25
Мозохина Е. Образовательные курсы украинских военнопленных в лагере Фрайштадт (Австро-Венгрия) 1914-1918 гг.	29
Папенко Н., Папенко Е. Британско-германские отношения в 30-тые годы XX века: исторический аспект	31
Парахина М. Исторические основы консолидации и развития украинской нации: опыт, проблемы, предложения	35
Перга Т. Экологическая конвергенция: региональная специфика	37
Перга Ю. Эволюция деятельности Коммунистической партии Западной Украины на Холмщине и Подляшье в 1923-1926 гг.	42
Приймак В. Трансформация системы социального обеспечения в восточных землях Германии в период канцлерства Гельмута Коля (1990-1998 гг.)	44
Прищепа Т. Профессиональная подготовка болгар в Киевском университете Святого Владимира (вторая половина XIX века)	47
Розовык О. Участие общественных организаций в переселении еврейского населения УССР в 1920–1930-х гг.	50
Сокирко А., "Степенный порядок малороссийских чинов" 1742 г.	52
Сорокина О. Архивные фонды как источники деятельности украинских эмигрантов XX века	55
Срибняк И., Срибняк М. Художественные кружки и организации военнопленных украинцев в лагере Раштатт (вторая половина 1915 – 1916 гг.)	59
Федьков А. Украинская социал-демократия на Амстердамском конгрессе II Интернационала (август 1904 г.)	62
Михайлина Л., Пивоваров С. Рецензия на монографию: Пустовалов С.Ж. Этносоциальная структура ямно-катакомбного общества Северного Причерноморья. – Киев: ФОР Жовтый, 2015. – 197 с.	65

CONTENTS

Gorodnia N. The 2015 U.S. national security strategy: new emphases and priorities	5
Zhytkov A. Historians about origins of land reforms 1917–1921 in Naddnipryanska Ukraine	9
Ivanyisko S. To history of archaeological researches of St. Sofia Cathedral's area in Kyiv	14
Ivanytska L. The struggle between the production teams – creators of the first generation of computers as a process of scientific and non-scientific rivalry	20
Klimuk Y. Belgium problem: Great Britain position (1914).....	23
Kupchik Y. Development of municipal enterprises in Kiev (1917 – 1919).....	25
Mozokhina E. The education courses for Ukrainian hostages in camps Freistadt (Austria-Hungary) 1914-1918	29
Papenko N., Papenko E. The British-German relations in the 30s of the XXs century: historical dimension.....	31
Parakhina M. Historical Basis of consolidation and development of the Ukrainian nation: experience, problems, suggestions	35
Perga T. Environmental convergence: regional specific	37
Perga I. Evolution of communist party of Western Ukraine in Kholm and Podlasie regions in 1923-1926	42
Pryimak V. The transformation of the social security system in the eastern lands of Germany during the chancellorship of Helmut Kohl (1990-1998).....	44
Prishchepa T. The professional education of bulgarians at Kyiv university of Saint Vladimir (second half of the XIX century)	47
Rozovyk O. Public organizations participation in resettling of Ukrainian SSR jewish population in 1920–1930s.....	50
Sokyrko A. "Stepennyi poriadoc malorosiiskykh chinov" 1742	52
Sorokina O. Archived funds as a source of Ukrainian immigrants of the twentieth century.....	55
Srybnyak I., Srybnyak M. Cultural centers of Ukrainian prisoners in the camp Rastatt (second half 1915 – 1916)	59
Fedkov O. Ukrainian social-democracy in the Amsterdam congress of the second International (august 1904).....	62
Mykhailyna L., Pivovarov S. Review of monograph: Pustovalov S. Ethnosocial structure of the Yamna-Catacomb population of Northern Black Sea Littoral. – Kyiv: PEE Zhovtyi, 2015. – 197 p.	65

O. Sorokina, graduate student
Taras Shevchenko National University of Lugansk, Starobilsk, Ukraine

ARCHIVED FUNDS AS A SOURCE OF UKRAINIAN IMMIGRANTS OF THE TWENTIETH CENTURY

The article deals with the archival backlogs which are the key aspects in the consideration of activity saucers of Ukrainian emigrants of the XXth century. The work concerns scientific approaches to interpretation of actual questions devoted to Ukrainian archival backlogs. The process of revealing contents of factual material of this backlog is staying actual nowadays. The author highlights the historical and cultural interaction in mental heritage of Ukrainians.

Keywords: Foreign ukrainika, archival funds, Ukrainian emigration, Ukrainian community, continental ukrainians, diaspora, source.

УДК 415.8:061.235(430=161.2)

I. Срібняк, д-р іст. наук, проф.
Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ,
М. Срібняк, гімназ.
Гімназія № 32 "Успіх", Київ

МИСТЕЦЬКІ ОСЕРЕДКИ ПОЛОНЕНИХ УКРАЇНЦІВ У ТАБОРІ РАШТАТТ (ДРУГА ПОЛОВИНА 1915 – 1916 рр.)

У статті йдеться про створення та діяльність українських мистецьких осередків (театру, хору, оркестру, різьбарської майстерні) у таборі Раштатт, які виконували у середовищі полонених вояків-українців важливу національно-культурну та організаційну функції. Вистави таборового театру та хору в супроводі оркестру збирали на свої виступи значне число полонених, які в такий спосіб долучались до скарбів національної культури.

Ключові слова: мистецькі осередки, табір, Раштатт, полонені українці, український театр, майстерня.

В часі Першої світової війни на теренах Німеччини для утримання величезних мас полонених зі складу царської армії була створена значна кількість таборів. Спочатку бранців не розрізняли за етнічною ознакою і утримували спільно, але вже у першій половині 1915 р. уряд і військове командування кайзерівської Німеччини дійшли до висновку про доцільність поділу полонених та їх окремого утримання в спеціальних таборах. Таке сепарування полонених царської армії обумовлювалось бажанням Німеччини послабити Російську імперію шляхом підтримки національних прагнень поневолених народів, і зокрема українського, який впродовж кількох століть потерпав від русифікації та нищення будь-яких ознак національного життя під скіпетром російських самодержців.

Це завдання полегшувалось тією обставиною, що ще в серпні 1914 р. у Львові виник Союз визволення України – безпартійна політична організація українських революціонерів з Наддніпрянщини, які виразно та послідовно демонстрували свою антиросійськість. Саме зусиллями нечисленного гурту членів СВУ, а також ширшому колу українців-галичан та буковинців, яких було залучено до проведення культурно-освітньої роботи в середовищі полонених, в українізованих у 1915 р. таборах (Раштатт, Вецляр, Зальцведель) стало можливим проведення "української акції" з метою національного освідомлення українців.

Важливою її складовою була діяльність таборових театрів і мистецьких гуртків, в яких полонені українці могли вільно творити і розвивати українську культуру та плекати національні традиції. Одним із таких "майданчиків" втілення задумів далекоглядних представників німецької політичної еліти (які збігались з планами СВУ) став уже згадуваний табір Раштатт в Німеччині, в якому була створена ціла низка українських гуртків та організацій.

Деякі аспекти досліджуваної теми вивчались колишнім членом Просвітнього відділу СВУ цього табору О.Терлецьким, який ще у 1919 р. опублікував окрему монографію (водночас цю працю слід трактувати і як важливе джерело до вивчення даної проблеми) [4]. Окремі факти про перебіг культурно-мистецького життя полонених, і зокрема діяльності "Української Кустарної Спілки", викладені в узагальнюючій роботі одного з авторів цієї статті [2, с.75, 81-84]. Ще одна публікація, попри її "багатообіцяючу" назву, практично не містить

жодної інформації про діяльність мистецьких осередків у таборі Раштатт, до того ж у її межах (п'ять сторінок тексту) навіть фрагментарно розкрити дану тему було з самого початку цілком нездійсненим завданням [1].

Отже, всі згадані вище дослідники торкнулись лише поодиноких аспектів цієї важливої складової таборового повсякдення полонених українців у таборі Раштатт. Для реконструкції роботи таборових мистецьких осередків періоджерельне значення мають документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, в фондї № 4406 якого зберігаються документи артистичної секції української таборової організації, а також мистецьких товариств та гуртків. Крім того, значний масив цінної інформації про роботу таборового театру можна почерпнути зі шпальт таборової газети "Розсвіт", в якій час від часу уміщувались матеріали про перебіг театральньо-мистецького життя у згадуваному таборі.

Початки культурно-мистецької діяльності в таборі Раштатт припадають на червень 1915 р., коли полонений О.Полуботок разом із ще двома українцями утворили драматичний гурток та розпочали підготовку до вистави "Хазяїн" І.Карпенка-Карого. Проте довести цю справу до логічного кінця вони не зуміли, і насамперед через те, що в тому часі в таборі ще не існувало української таборової організації, яка була би зацікавлена в результатах такого роду роботи. Але вже восени в таборі виникає кілька мистецьких гуртків, до складу яких входило кілька десятків осіб. 10 жовтня 1915 р. підготовкою і проведенням літературного вечора про себе заявив драматичний (артистичний) гурток, а менше ніж за місяць – 3 листопада відбувся перший виступ таборового хору. Популярність концертів поступово зростала, тим більше, що в них стала брати участь й таборова "орхестра" (організована в кінці жовтня 1915 р.). В її репертуарі були різні музичні твори, які доповнювали виступи хору.

Співи з самого початку вважались полоненими аполітичною справою, а та обставина, що участь у хорі давала певні полегшення у таборовому повсякденні, обумовила приплив таборян (очевидно ж тих, хто мав хоч мінімальні мистецькі здібності) до цих гуртків. Полонені почали охоче відвідувати й виклади, які провадили членами Просвітнього відділу СВУ в таборі. Так,

зокрема, у листопаді 1915 р. було організовано щоденний "курс музики", завданням якого стала підготовка полонених до диригування сільським хором. Після завершення для його слухачів було проведено іспит (10-12 лютого 1916 р.), до участі в якому зголосилось близько 30 полонених. У підсумку 19 осіб його успішно витримали та одержали посвідки "як здібні на диригентів", решта не зуміла скласти іспиту.

З огляду на специфічні умови, в яких діяв згаданий хор, будь-яка система у виборі творів для виконання була відсутня, фактично "співалося те, що було під рукою". Але це не мало особливого впливу на діяльність хору – українська пісня перемагала всі таборові та життєві негаразди. У подальшому хор виступав перед таборянами вже досить часто, проводячи свої концерти на честь Т.Шевченка, на Різдвяні свята та в рамках різних культурних акцій української таборової організації в Раштатті. Ці виступи стали дуже ефективним засобом впливу на національну свідомість полонених, бо українські пісні у виконанні таборового хору привертали таборян до української справи. До того ж виступи відбувались у великій залі з українською символікою та портретами славетних українських діячів.

Як згадував О.Терлецький, у цій залі "красувався герб Києва та герб галицько-волинської держави. На головній стіні був розміщений великий портрет Тараса Шевченка, а побіч него: Володимира Великого, Романа Великого, Святослава Хороброго й Богдана Хмельницького. На другій стіні, на право від сцени, був герб київської держави й портрет Мазепи, Свидригайла, Дорошенка...на ліво герб галицько-волинської держави й портрети короля Данила, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха... На входовій стіні були портрети Котляревського й Куліша. Усе те мало нагадувати, що табор призначений для полонених українців, що його мешканці українці". Перебуваючи в такому "оточенні", всі бажаючі почути співи мали ще, хоч і мимоволі, прослухати реферат чи декламації з української тематики [4, с.115].

Досить популярними у полонених були т.зв. "літературні вечори", які, як правило, "складались зі співу, монологів і декламацій". Із зацікавленням вони ставились і до "живих образів" (коротких інсценізацій на історичні теми, що готувались за ініціативою члена Просвітнього відділу СВУ В.Пачовського) з нагоди різних національних свят. Уже в листопаді невідліні щотижневі вистави, які готував згаданий гурток артистів-аматорів, стали найбільшою атракцією для таборян. Театр розпочав свою діяльність підготовкою вистав "Мартин Боруля", "Бурлака", "По ревізії", "Нахмарило", "Бувальщина", "Назар Стодоля", "Безталанний", "Наймичка" та ін. [5, арк.1-7]. Кожна вистава (концерт або літературний вечір) була для таборян маленьким святом, вони чекали на цей день, щоб думками полинути до себе на Батьківщину, до того ж цього дня полонені були вільні від усіх робіт та викладів.

31 січня 1916 р. співочий гурток був реорганізований у "Музичне товариство імені Лисенка", яке діяло на підставі власного статуту. Його завданням, як йшлося в статуті раштаттської громади "Самостійна Україна", було згуртування "аматорів співу й музики для музичної науки й виступів" [6, арк. 296-297]. Новостворене товариство продовжило активну концертну діяльність у таборі, спрямовуючи роботу таборового хору та оркестру. В кінці квітня в числі інших було підготовлено концерт на честь Патрона товариства, який зібрав близько 1500 глядачів та учасників. У репертуарі хору з'явилися народні пісні в обробці М.Лисенка, а також твори українських композиторів Д.Січинського і Ф.Колесси. Оркестр не обмежувався тільки виступами на концертах, його музиканти залучались до музичного супроводу вправ таборової Січі.

У свою чергу – на основі артистичного гуртка було створено "Драматичне товариство імені Тобілевича", яке спрямовувало роботу таборового театру, об'єднуючи "аматорів для театральних вистав і декляматорських виступів" [6, арк. 296-297]. Завдяки діяльності товариства таборовий театр продовжив свій поступальний розвиток, майже всі вистави, які відбувались на його сцені, позитивно сприймалися таборовим загалом. Репертуар театру значно збагатився, насамперед за рахунок підготовки таких вистав, як "Наталка Полтавка", "Зимовий вечір", "Дай серцю волю, заведе в неволю", "Бондарівна", "Пошилися в дурні", "Бувальщина", "Панська хворість", "Піймав облизня", "Сто тисяч", "Степовий гість" та ін. Час від часу члени Драматичного товариства імені Тобілевича (які брали найдіяльнішу участь у підготовці театральних вистав) також готували та озвучували перед таборовим загалом реферати про життя та діяльність І.Тобілевича (Карпенка-Карого), про історію розвитку українського театру тощо.

У вересні 1916 р. обидва товариства утворили "Артистичну секцію" української загальнотаборової організації, зберігши при цьому свою внутрішню автономію. Це було продиктовано міркуваннями доцільності, бо Драматичне товариство майже кожного разу залучало до участі у виставах хор та оркестр, натомість члени Співочого товариства сподівались отримати частку прибутків від виступів таборового театру. Після об'єднання Артистична секція (на правах товариства) розпочала у листопаді 1916 р. "науку елементарних засад музики", на яку записалось спочатку 60 осіб. Число членів секції збільшилось до 160 чол. як і раніше в таборі відбувались концерти, у т.ч. "великі" на відзначення пам'ятних подій та видатних українських діячів (у червні 1916 р. один із таких концертів було організовано на честь І.Франка).

Разом з тим є всі підстави стверджувати, що фактичного об'єднання двох товариств (Драматичного ім. І.Тобілевича і Музичного ім. М.Лисенка) не відбулось. Члени товариств збирались окремо раз на тиждень для обговорення справ власних організацій, зокрема "на цих засіданнях укладано репертуар на будуче, а при тім ішла оцінка попередньої вистави". Як і в кожній організації, інколи між членами товариств мали місце непорозуміння або суперечки, проте вони були поодинокими, і їх слід вважати радше виїмком з правила. Зазвичай члени секції знаходили компромісні рішення, тим більше, що основним критерієм роботи артистів була і залишалась майстерність гри під час вистави. Серед артистів-аматорів найкраще вправлялись на сцені полонені Бондаренко, Біличенко і Кривусів, виступи яких користувались незмінною популярністю у таборян.

У цей час, на думку М.Терлецького, секція "не показала особливої діяльності", попри те, що в її складі була така поважна кількість членів. Хоч таборяни і "горнулися до музики з охотою", проте "Товариство (Артистична секція – М.С., І.С.) не пішло в цій добі наперед, а стояло на місці, то через те, що не мало фахових сил для ведення хору" [4, с. 123]. У травні 1916 р. не було підготовлено жодної вистави чи концерту, що напевно пояснювалось морально-психологічною втомленістю акторів. Улітку робота Артистичної секції повернулася до нормального графіку (щотижнево – вистава таборового театру або вокальний концерт). Наступна перерва у діяльності секції припала на серпень-вересень, коли таборяни роз'їхались на сільськогосподарські роботи поза табором і вистави вже не збирали достатньої кількості глядачів. Але вже у жовтні секція знову поновила свою роботу, тоді ж було розширено сцену таборового театру, що

уможливило розпочати підготовку нових вистав та збільшити кількість присутніх артистів в окремих мізансценах.

Для відвідування театру необхідно було мати квиток, який можна було придбати у касі секції. Відтак товариства мали постійний прибуток від власної діяльності, при чому виручені кошти розподілялись між артистами (за участь у виставах), членами секції (за їх підготовку), а також для придбання потрібного театрального репертуру. Разом із тим, значні суми перераховувались на потреби інших секцій або передавались до Запомогової каси табору, яка допомагала особливо нужденним категоріям таборян. Артистична секція, і зокрема члени товариства ім. М.Лисенка, взяли діяльну участь у роботі ще одного осередку духовної розради полонених – таборової церкви. Для проведення душпастирської роботи з полоненими Союз визволення України ще у жовтні 1915 р. відрядив до табору Раштатт православного священника буковинця о. Катеринюка. Після відведення окремого бараку для таборової церкви при ній створюється ще один хор, який співав під час богослужіння.

До мистецьких осередків табору належали й "Українська Кустарна Спілка", діяльність якої розпочалась з улаштування різьбарської майстерні після прибуття до табору скульптора М.Паращука у вересні 1915 р. Своє завдання він вбачав у тому, щоб "хоч трохи облекшити важке положення полонених; їм було скучно і вони не знали, як їм краще розпорядитись". Як зазначав М.Паращук у своєму особистому "дневнику" за 1914-1915 рр., необхідно "було згуртувати полонених і навчити їх вирізувати різні вироби з дерева. Ціль: викликати в них і виховувати любов до краси, і навчити їх любові до рідного мистецтва". На загальнотабірному віче М. Паращук повідомив полонених про мету свого приїзду та закликав бажаючих вступати на курси різьбарства, пообіцявши "навчити всіх охочих до такої роботи" [3, с. 61-62].

Уже наприкінці вересня один з бараків було перероблено на школу-майстерню, в якій всі бажаючі мали змогу навчитися різьбарству. Відповідно до рівня майстерності кожного полоненого існував і розподіл праці: одні виготовляли форми-заготовки для тарілок, скриньок, інші – різьбили. Поступово столи й полиці попід стінами школи-майстерні почали заповнюватися виробами – де простими, елементарними, вжитковими, а де – вибагливішими, віртуознішими. Високий мистецький рівень робіт полонених було відзначено комісією Військового міністерства Німеччини, що прибула до Раштату в середині листопада 1915 р. У щоденнику М. Паращука про це йдеться: "Успіх був надзвичайний. Ніхто не вірив, що в такому короткім часі можна добитись таких результатів... Учні приходять щораз нові і в дружбі зі старими працюють досить добре" [3, арк. 63-64]. До Паращука починають звертатися все більше і більше полонених з проханням прийняти до майстерні.

У листопаді 1915 р. різьбарська майстерня була реорганізована в "Українську Кооперативну Кустарну Спілку", до складу якої увійшло 25 осіб (пізніше кількість її членів збільшилась до 45-65 чол.) У грудні того ж року було ухвалено статут кооперативного товариства, до якого було внесено, зокрема, правила розподілу прибутків з власної діяльності. Згідно зі статутом одну частину чистого прибутку діставали члени Спілки відповідно до виконаної роботи; ще одна – йшла до спільної каси товариства, правління якого потім розподіляло ці гроші між членами Спілки відповідно до їх пайових внесків; решта передавалась до табірної каси німецької комендатури, за що Спілка отримувала необхідні матеріали й сировину для своїх потреб [3, с. 64].

У січні 1916 р. товариство остаточно зорганізувалося й мало такі відділи (майстерні): різьбарства, малярства, малювання, моделювання, гончарства. Під керівни-

цтвом М.Паращука члени Спілки взяли діяльну участь у розмалюванні та різьбленні іконостасу таборової церкви. Багато зусиль витратив скульптор на влаштування у таборі в січні-лютому 1916 р. керамічної школи-майстерні, і тільки після того, як М.Паращук вдалося переконати табірну комендатуру в доцільності й економічній вигідності існування майстерні та отримати від німців частину коштів, школа-майстерня розпочала свою роботу [3, с. 65]. На цю подію відізвався табірний часопис, який повідомляв, що в майстерні силами полонених було виготовлено й обпалено 70 гончарських виробів, що внесло "живу струю в серця полонених. Стиль видержано при малюванні – український, живий, коли дивитися на нього, то бачиш свій народ, чуєш його життя, його духовий напрям" [7].

У різьбарській майстерні полонені виготовляли бандури, сопілки, церковні предмети (включно з люстрою, окладом Євангелії, дзвониками корогв і напрестольним хрестом). Педагогічний такт М.Паращука, знання народного й професійного мистецтва, його особиста творча практика перетворили психологію багатьох полонених – недавно знудьгованих, роздратованих, заляканих, відірваних від родини, вони стали тепер новими людьми, показували приклад іншим [3, с. 66]. Учні малярського і різьбарського відділів виконували завдання таборового театру, виготовляючи декорації для вистав; у гончарному відділі – змодельовані з глини та виліплені бюсти Т.Шевченка та І.Франка.

Отже, в таборі Раштатт заходами СБУ та українського активу з числа полонених була організована ефективна система культурно-мистецького виховання таборян, яка мала своєю кінцевою метою їх національне освідчення та громадське виховання. Завдяки всім цим мистецьким осередкам (театру, хору, оркестру, художнім майстерням) до сфери впливу української таборової організації потрапляли навіть ті категорії полонених, які спочатку відмовлялись й чути українське слово, вважаючи його німецькою "провокацією", а представників СБУ – німецькими шпигунами.

Особливо ефективно на свідомість полонених впливав театр, як з огляду на кількість глядачів (500-600 осіб), так і з огляду на величезний емоційний вплив, який мали театральні вистави в умовах довготривалої ізоляції за дротами. Український хор у супроводі оркестру доповнював і посилював національний сентимент у душах полонених. Використовуючи силу українського мистецтва, в таборі прищеплювалися паростки українства в серцях полонених – у переважній більшості зрусифікованих "малоросів", які донедавна були засліплені уявною величчю Російської імперії та її самодержчя, але знайшли в собі сили позбутись цієї сумної колоніальної спадщини.

Українське мистецтво оточувало полонених не тільки в часи дозвілля, та частина таборян, яка мала художній нахил та вправні руки, мала можливість створювати свою "маленьку Україну" і протягом цілого робочого дня – працюючи в мистецьких майстернях, вирізуючи з дерева, малюючи, моделюючи, виготовляючи керамічні вироби в національній стилістиці. У формах та орнаментативній дзбанів, глеків, тарілок, куманців, сільничок і попільниць, що виготовлялись у таборній майстерні-гончарні, ожили традиції українського гончарства. Українськість табору відчувалась усюди, у т.ч. й у таборній церкві, в якій учні "малярської школи" виготовили та художньо оздобили іконостас.

У такий спосіб в таборі Раштатт виник та успішно розвинувся український мистецький струмінь, який очищав від московського великодержавного бруду та ушляхетнював душі наших земляків, дозволяв їм позбутись приземленості та байдужості, захланності та безкультур'я. У поєднанні з величезною просвітньою та національно-патріотичною роботою, яка проводилась

СВУ та українським активом, у таборі стала можливою поява нової генерації українців, які у 1918 р. взяли у руки зброю аби захистити від більшовицької навали свою Батьківщину.

Список використаних джерел

1. Качмар Л. Роль просвіти і театру в житті українських військово-полонених у таборах Австро-Угорщини та Німеччини (1915–1918) // Людмила Качмар // Вісник Львівського унів-ту. Серія Мистецтво. – 2008. – Вип. 8. С. 133-138.

И. Срибняк, д-р ист. наук, проф.
Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, Украина,
М. Срибняк, гимназ.
Гимназия № 32 "Успех", Киев, Украина

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ КРУЖКИ И ОРГАНИЗАЦИИ ВОЕННОПЛЕННЫХ УКРАИНЦЕВ В ЛАГЕРЕ РАШТАТТ (вторая половина 1915 – 1916 гг.)

В статье реконструирован процесс создания и деятельности украинских художественных кружков и организаций (театра, хора, оркестра, резной мастерской) в лагере Раштатт, выполнявших в среде военнопленных солдат-украинцев важную национально-культурную и организационную функции. Постановки театра и хора в сопровождении оркестра собирали на свои выступления значительное количество военнопленных, которые таким образом приобщались до сокровищ национальной культуры.

Ключевые слова: художественные кружки, лагерь, Раштатт, военнопленные украинцы, украинский театр, мастерская.

I. Srybnyak, Doctor of History, prof.
Boris Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine,
M. Srybnyak
Gymnasium № 32 "Success", Kyiv, Ukraine

CULTURAL CENTERS OF UKRAINIAN PRISONERS IN THE CAMP RASTATT (second half 1915 – 1916)

The article refers to the establishment of the Ukrainian art centres and organizations (theater, choir, orchestra, carving workshop) in Rastatt camp that played an important national and cultural role among Ukrainian captured soldiers. Camp theater and choir that were accompanied by an orchestra gathered for their performances a great number of prisoners who consequently were introduced to treasures of national culture.

Keywords: art centers, camp, Rastatt, Ukrainian prisoners, Ukrainian theater, workshop.

УДК329 (477) СПД: 327.323.2] "1904"

О. Федьков, канд. іст. наук, доц., докторант
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

УКРАЇНЬСЬКА СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЯ НА АМСТЕРДАМСЬКОМУ КОНГРЕСІ ІІ ІНТЕРНАЦІОНАЛУ (СЕРПЕНЬ 1904 р.)

У статті розглядається спроба створення українською соціал-демократією Наддніпрянської України (Револуційна українська партія) та Галичини (Українська соціал-демократична партія) єдиної делегації на Амстердамському конгресі ІІ Інтернаціоналу та причини невдачі цієї акції.

Ключові слова: українська соціал-демократія, Револуційна українська партія, Українська соціал-демократична партія, Амстердамський конгрес, ІІ Інтернаціонал.

У серпні 1904 р. відбувся Амстердамський конгрес ІІ Інтернаціоналу, на якому вперше були присутні представники української соціал-демократії Наддніпрянської України (РУП) та Галичини (УСДП). Це була важлива подія в історії національного соціал-демократичного руху, яка засвідчила його вихід на міжнародний рівень. Участь у конгресах дозволяла українським соціал-демократам переймати досвід міжнародної соціал-демократії, налагоджувати контакти з іншими марксистськими партіями.

Зазначені події знайшли відображення у дослідженнях О. Висоцького [4], В. Головченка [6], А. Голуба [7], О. Жерноклеєва [11], Г. Касьянова [12] та ін. Водночас, залишаються нез'ясованими питання, пов'язані з політичною боротьбою на конгресі щодо функціонування єдиної української делегації та вступу делегата РУП до складу російської секції. Тому метою цієї статті є комплексне дослідження проблеми участі української соціал-демократії в Амстердамському конгресі ІІ Інтернаціоналу.

На початку ХХ ст. між Українською соціал-демократичною партією, яка діяла в Галичині (лідери М. Ганкевич, С. Вітик, Ю. Бачинський) та емігрантами РУП намітилася тісна співпраця. Галицькі соціал-демократи допомагали реалізовувати редакційно-видавничі проекти,

2. Срибняк І.В. Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914-1920 рр.). – К., 1999. – 296 с.

3. Степовик Д. Скульптор Михайло Паращук: життя і творчість. – Едмонтон-Торонто-Київ, 1994. – 227 с.

4. Терлецький О. Українці в Німеччині 1915-1918: історія української громади в Раштаті. – Київ-Ляйпциг, 1919. – Т.1. – 429 с.

5. ЦДАВО України, ф. 4406, оп. 1, спр. 148, арк. 1-7.

6. ЦДАГО України, ф. 269, оп. 2, спр. 205, арк. 296-297.

7. Новість у таборі // Розсвіт: часопис полонених громади "Самостійна Україна". – 1917. – 17 лютого. – Ч.8(73).

Надійшла до редколегії 08.12.14

сприяли доставці рупівських видань у межі Російської імперії, спонукали до еволюції наддніпрянців у соціал-демократичному напрямку [5, с. 145-146; 11, с. 255-256].

Влітку 1904 р. українські соціал-демократи створили спільну делегацію для участі в Амстердамському конгресі ІІ Інтернаціоналу. До неї входили ініціатор акції, лідер УСДП М. Ганкевич та представник РУП Є. Голіцинський ("Лозенко"), які, згідно з мандатами, представляли одночасно УСДП та РУП. Однак, за прийнятою в Інтернаціоналі практикою, окремі делегації на конгресах (відповідно – секції в Інтернаціоналі) формувалися за державною, а не національною ознакою. Виняток було зроблено лише для деяких націй з сильними державними традиціями, які боролися за своє визволення й незалежність, наприклад угорців та поляків [11, с. 263]. Делегація останніх, наприклад, на початку ХХ ст. була представлена на Амстердамському конгресі трьома партіями, які діяли на теренах Російської, Австро-Угорської та Германської імперій – Соціал-демократія Королівства Польського і Литви (СДКПіЛ), Польська соціалістична партія (ППС) та Польська партія соціал-демократична (ППСД). СДКПіЛ, яскравим представником якої була Р. Люксембург, у своїй діяльності орієнтувалася на спільну революційну боротьбу з РСДРП за повалення царату. Останні дві партії (ППС і ППСД)